

LOGOPĒDISKĀS KOREKCIJAS PAŅĒMIENI VERBĀLĀS KOMUNIKĀCIJAS VEIDOŠANAI NERUNĀJOŠIEM BĒRNIEM PIRMSSKOLAS VECUMĀ

Methods of Correction by Speech Therapy in Establishing of Verbal Communication for Non-verbal Children in Pre-school Age

Lūcija Anoško

University of Latvia, Latvia

Abstract. According to the experience of many speech therapists, lately, there is a growing number of non-verbal children. Such a tendency is observed not only in special pre-school education institutions but also in general pre-school institutions. These children need the help of a speech therapist who can determine the speech therapy conclusion and choose the methods of correction.

The goal of the research is to explore and analyze the effectiveness of the methods of corrections by speech therapy in the creation of verbal communication for non-verbal children in pre-school age.

The correction activities consist of several stages, and as a result, children learn the skills of verbal communication and according to their abilities, use this type of communication in their daily life.

Conclusions. The corrective work by speech therapy is done in a way that the speech disorder in pre-school age is eliminated or minimized. The complex impact can bring optimal results in the correction of speech disorders.

Keywords: correction by speech therapy, creation of verbal communication, non-verbal children.

Ievads

Introduction

Cilvēka dzīve nav iedomājama bez komunikācijas. Mums apkārt ir dažādas skaņas, dabas parādības un dzīvas būtnes ar savām balsīm. Visiem priekšmetiem un eksistences pierādījumiem tiek doti savi nosaukumi, kurus cilvēks saprot un uztver ar valodas palīdzību, caur valodas funkcijas prizmu. Turklāt cilvēks eksistē sabiedrībā, kur jau no dzimšanas brīža bērnam sākas komunikācija ar apkārtējo pasauli.

Komunikācija ir sociāla parādība bez kuras nevar iedomāties cilvēku savstarpējās attiecības. Cilvēks kā sabiedrības sastāvdaļa visu laiku ir iesaistīts komunikācijas procesā, daloties ar informāciju, vai saņemot informāciju no citiem cilvēkiem. Var apgalvot, ka valodas un runas attīstība ir neatņemams cilvēka kā sabiedrības būtnes eksistences pamats. Runa ir sociālā forma, kas ļauj realizēt sazināšanos, izmantojot skaņu formas un balstoties uz valodas likumību (Kornev, 2006). Jau no pirmās dienas, kad bērns ir piedzimis, viņam veidojas nepieciešamība komunicēt ar cilvēkiem, kas ir viņam apkārt. Pakāpeniski bērns apgūst valodas normas un ir spējīgs verbāli sazināties ar pasauli. Normas robežās šis process – no runas saprašanas līdz runas praktiskai lietošanai – aizņem noteiktu laiku – ap viena gada vecumu bērnam parādās pirmie vārdi, vēlāk – frāzes un teikumi, bet četru piecu gadu vecumā bērna runa jau ir skaidri artikulēta un tuvojas semantiski pareizai runai (Gillen, 2003; Zhukova, Mastjukova, Filicheva, 2011). Bet, ir tādi bērni, kuri līdz trim, daži līdz četriem gadiem nevar apgūt dzimtās valodas likumsakarības tā, lai sāktu verbāli komunicēt ar apkārtējiem.

Balstoties uz statistiskā krājuma “Bērni Latvijā” datiem, 2017./18. gadā bija 4756 bērni ar speciālām vajadzībām, no kuriem 2660 bērni – ar valodas attīstības traucējumiem (Centrālā statistikas pārvalde, 2019). Savukārt 2019. gadā no 4102 bērniem ar speciālām vajadzībām ar valodas traucējumiem bija 2455 bērni (Centrālā statistikas pārvalde, 2020). Minētie bērni apmeklēja speciālās pirmsskolas izglītības iestādes, vai speciālās grupas vispārizglītojošajā pirmsskolas iestādē, ņemot vērā bērnu specifisko traucējumu. Statistikas pārskatā netika iekļauti dati par bērniem ar speciālām vajadzībām, kuri apmeklēja pirmsskolas grupas vispārizglītojošajās skolās, interešu izglītības iestādēs, privātajās pirmsskolas izglītības iestādēs.

Pētījuma mērķis ir izpētīt un izanalizēt logopēdiskās korekcijas paņēmieni efektivitāti verbālās komunikācijas veidošanai nerunājošiem bērniem 3 – 4 gadu vecumā.

Pētīšanas metodes: teorētiskā zinātniskās literatūras un avotu analīze, bērnu logopēdiskā izpēte, novērošana, pedagoģiskā izmēģinājuma darbība.

Logopēdiskās korekcijas nepieciešamība verbālās komunikācijas veidošanai nerunājošiem bērniem pirmsskolas vecumā
The Necessity of Correction by Speech Therapy in Establishing of Verbal Communication for Non-verbal Children in Pre-school Age

Bērna runa attīstās pakāpeniski no dzimšanas; pieaugot nepieciešamībai komunicēt, sadarboties verbāli ar citiem cilvēkiem, būt saprastam, mainās runas kvalitāte, kas ir atkarīga no fiziskās, psihiskās, emocionālās bērna attīstības. D. Markus norāda, ka “viena no valodas funkcijām neapšaubāmi ir sazināšanās funkcija. Par to, cik ļoti mēs vēlamies izteikt savas domas, kaut ko pastāstīt,

apspriest, pārliecināt citus, saņemt informāciju, dalīties pieredzē, izkliegt dusmas, čukstēt noslēpumus, liecina jau maza bērna pirmie centieni kaut ko pavēstīt pārējiem cilvēkiem” (Markus, 2003, p.12). Logopēdijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā var atrast šādu “runas” definīcijas skaidrojumu: “runa – cilvēku pārveidojošās darbības process, vēsturiski izveidojies specifisks sazināšanās veids, ko īsteno ar valodas palīdzību; runa ir galvenais domāšanas mehānisms; ārpus runas nav iespējama apziņas attīstība” (Lūse, Miltiņa, Tūbele, 2012).

Attīstoties atbilstoši vispārīgām valodas attīstības normām, vidējā vecuma bērns (ap/no 4 gadiem) sazinās ar vienaudžiem un pieaugušajiem verbāli (Volkova, 2009; Krauze, 2012). Ja bērnam līdz šim vecumam nav izveidojusies runa, vecākiem jāatrod iespēja saņemt konsultāciju pie speciālista. Šiem bērniem logopēda palīdzība ir būtiska. Skolotāji logopēdi, sastopoties ar vidējā vecuma nerunājošu vai slikti runājošu bērnu, pēc padziļinātas runas un valodas attīstības pārbaudes, bieži diagnosticē tādām bērnam valodas sistēmas nepietiekamu attīstību (VSNA), dalot šo traucējumu vairākos runas attīstības līmeņos (Tūbele & Lūse, 2012; Miltiņa, 2008; Volkova, 2009; Zhukova et al., 2011; Nishheva, 2009; Krauze, 2012; Kornev, 2006).

Valodas sistēmas nepietiekama attīstība (VSNA) ir dažādi sarežģīti runas traucējumi, kad ir nepietiekami attīstīti visi valodas sistēmas komponenti: fonētika, fonemātika, leksika, gramatika, saistītā runa, bet ir saglabāta dzirde un intelekts (Lūse et al., 2012; Volkova, 2009). VSNA izdala trīs runas attīstības līmeņus, daži zinātnieki norāda uz četriem runas attīstības līmeņiem (Kornev, 2006; Krauze, 2012). Ja bērns ir nerunājošs, logopēdiskais slēdziens viņam ir VSNA I runas attīstības līmenis, kas nozīmē, ka:

- sazināšanās līdzekļi ir ierobežoti;
- savā runā bērns lieto atdarinājumus un skaņu kompleksus;
- plaši izmanto norādāmos žestus un mīmiku;
- aktīvais vārdu krājums ir ļoti mazs;
- pasīvais vārdu krājums ir plašāks par aktīvo;
- fonētiska nenoteiktība;
- gandrīz nav priekšmetu un darbību diferencējošo apzīmējumu;
- gramatikā nav morfoloģisko elementu;
- vārda zilbju sastāva uztveres un reproducēšanas iespējas ir ierobežotas (Tūbele, 2019).

Lai nerunājošam bērnam veidotos runa, ir nepieciešami vairāki priekšnosacījumi. Jābūt attīstītai kustību jomai, kā arī sociālajai jomai, kas rezultātā noved pie zīmju sistēmas apguves. Ja tiek apgūta zīmju sistēma, tad var veidoties lingvistiskā joma, kura ietver motoro un sensoro komponentu, ar nosacījumu, ka bērnam nav kustību traucējumu un tiek attīstīta sociālā joma (Evans, 2007; Hoff, 2009; Ewig, Callow, & Rushton, 2016).

T.Vizeļa piedāvā sazināties ar nerunājošu bērnu, izmantojot žestus, mīmiku un minimālu vokalizāciju, pēc iespējas mazāk runāt un pievērst uzmanību taktīlām sajūtām. Uzsākot logopēdisko korekciju ar bērnu, kam ir komunikatīvās, proprioceptīvās grūtības, vajadzētu “spert soli atpakaļ” – sākt ar to, kas bērnam jau labi padodas, lai nostiprinātu jau esošās prasmes, un uz tās pamatā veidot jaunas iemaņas. Neverbālās komunikācijas izmantošana korekcijas darba sākumā var būt liels atbalsts un tilts, kurš savienos neverbālās komunikācijas prasmes ar verbālās komunikācijas rašanos (Vizel’, 2005; Vizel’, 2016). Šo korekcijas paņēmienu atbalsta arī citi zinātnieki un atzīmē *sensorās attīstības* nepieciešamību bērniem ar VSNA I runas attīstības līmeni (nerunājošiem vai slikti runājošiem bērniem), kas nākotnē palīdzēs bērniem apgūt runas prasmes (Lūke, Ritterfeld, Grimminger, Rohlfing, Liszkowski, 2020). Logopēdi un neirofiziologi uzsver, ka taktīla uztvere nerunājošiem vai mazrunājošiem bērniem ir saglabāta. Tas adekvāti jāizmanto runas attīstīšanai (Rowe, Özçaliskan, and Goldin-Meadow, 2008; Cartmill, Hunsicker, Goldin-Meadow, 2014; Eriksson, 2018; Rohlfing, 2019). Logopēdam jāpievērš uzmanība bērna dzirdes, redzes un atmiņas veicināšanai. Šim nolūkam izmanto vingrinājumus, kur ekspresīvā runa tiek minimizēta, un aktīvi izmanto neverbālus komunikācijas paņēmienus. Bērnam piedāvā klausīties dažādas skaņas – gan dabas un dabas parādību skaņas, gan mūzikas instrumentu skaņas, gan sadzīves skaņas, dzīvnieku, putnu balsis, cilvēku balsis. Plaši tiek izmantota mīmika un žesti, atdarinot skaņu pasauli (Kornev, 2006; Krauze, 2012; Gajazova, Sultanova, Shavaliyeva, 2014).

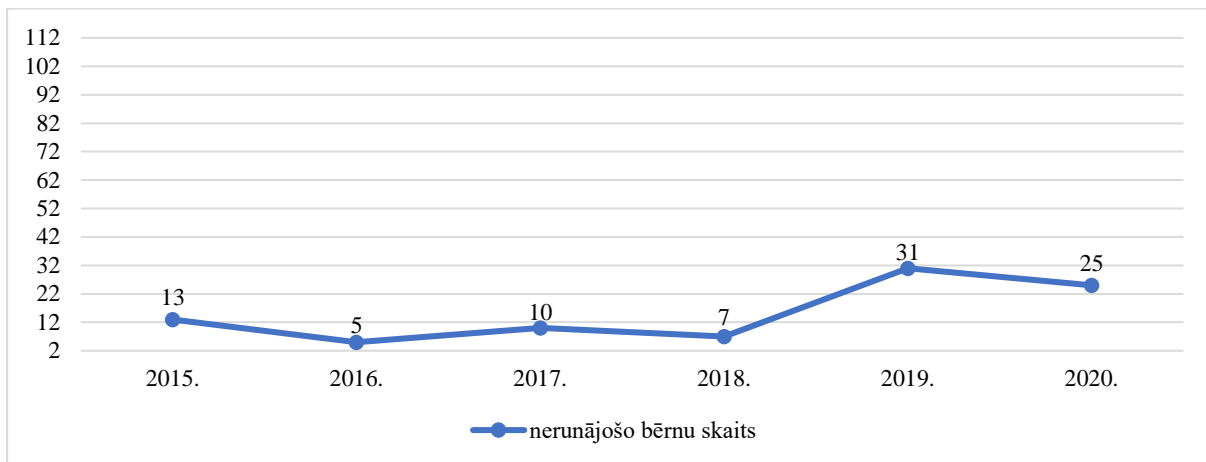
Pakāpeniski logopēdiskās korekcijas laikā bērniem tiek pilnveidota impresīvā runa, aktivizēta ekspresīvā runa, fonemātiskā uztvere, minimizēts runas negatīvisms. Notiek psihiskās attīstības procesu pilnveidošana.

Metodoloģija *Methodology*

Lai uzsāktu koriģējoši attīstošo darbību ar nerunājošiem bērniem, tika veikta runas un valodas attīstības līmeņa pārbaude, tika noskaidrots impresīvās un ekspresīvās runas attīstības līmenis, pārbaudīta psihomotorā un kognitīvā attīstība, sensorās spējas, izmantojot neiropsiholoģiskās diagnostikas metodes, kura tika izstrādāta Bērnu neiropsiholoģijas zinātniski pētnieciskajā centrā pasaules slavenās neiropsiholoģes Žannas Glozmanas vadībā, (Glozman, Potanina, Soboleva, 2008) un bērnu individuālām īpatnībām pielāgoto valodas sapratnes testu impresīvās runas attīstības līmeņa noteikšanai, kuru izstrādāja Dzirdes centra speciāliste Daiga Kalinka Eiropas Sociālā fonda projekta “Izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem atbalsta sistēmas izveide” ietvaros (Kalinka, 2013). Neiropsiholoģiskās diagnostikas metode ir izstrādāta bērniem sākot no 2 gadu vecuma, pētījuma diagnostikai tika ņemti rādītāji, kuri ir paredzēti 3 – 4 gadus

veciem bērniem. Savukārt valodas sapratnes tests ir piemērojams bērniem no 3 līdz 5 gadu vecumam, lai kvalificēti pārbaudītu bērna impresīvās runas attīstības līmeni.

Pētījumā tika iesaistīts trīsdesmit viens 3 – 4 gadus vecs nerunājošs bērns no speciālās X pirmsskolas izglītības iestādes bērniem ar runas un valodas traucējumiem. Kopējais bērnu skaits ar dažādas etioloģijas runas traucējumiem ir 112. Pēdējo piecu gadu laikā maksimālais nerunājošo bērnu skaits tika novērots pētījuma norises laikā – 2019. gadā 31 bērns, kurš neizmanto komunikācijai verbālo runu (1.attēls).

Bērnu skaits pirmsskolas izglītības iestādē
n=112

1.attēls. Nerunājošie bērni pirmsskolas izglītības iestādē
Figure 1 Non-verbal Children in Preschool Educational Institution

Bērni apmeklēja četras dažādas grupas, kur katrā grupā ir savs logopēds. Pirms pētījuma uzsākšanas skolotāji logopēdi izstrādāja vienotu korekcijas plānu nerunājošiem bērniem, kuru īstenoja savā profesionālajā darbībā.

Pētījums norisinājās no 2019.gada septembra līdz decembrim. Bērnu vecāki ir devuši piekrišanu bērnu dalībai pētījumā un tika informēti par pētījuma datu publicēšanu.

Pētījuma rezultāti **Results**

Septembra pirmajās divās nedēļās visiem bērniem tika veikta padziļinātā valodas un runas prasmju izpēte, citu kognitīvo procesu izpēte, sociālās attīstības līmeņa, neirodinamiskā un regulatorā attīstības līmeņa pārbaude, sīkās un lielās motorikas pārbaude. Visiem pārbaudes kritērijiem tika noteikti rādītāji, uzdevumu skaits un vērtējuma sistēma. Katrs uzdevums tika vērtēts pēc skalas no 1 līdz 3 ar

nozīmi: 1 – bērns nespēj veikt uzdevumu; 2 – uzdevumu veic ar palīdzību; 3 – uzdevumu veic patstāvīgi. Summārais vērtējums varēja būt: 30 – 45 punkti – bērnam ir VSNA I runas attīstības līmenis; 46 – 65 punkti – bērnam ir VSNA II runas attīstības līmenis; 66 – 84 punkti – bērnam ir VSNA III runas attīstības līmenis; 85 – 90 punkti – runas norma (1. tabula).

1.tabula. *Pārbaudes kritēriji*
Table 1 *Testing Criteria*

Kritēriji	Uzdevumu skaits/iegūtie punkti	
	minimāli	maksimāli
Sociālā attīstība	5	15
Neirodinamiskā un regulatorā attīstība	3	9
Sīkā un lielā motorika	4	12
Kognitīvie procesi	7	21
Impresīvā runa	11	33
Kopā:	30	90

Sociālās attīstības pārbaudē ietilpst šādi rādītāji: komunikatīvā attīstība, emocionālā attīstība, pašapkalpošanās prasmes, kopējās zināšanas, prasme spēlēties.

Neirodinamiskās un regulatorās attīstības līmeņa pārbaude sastāv no: kopējās aktivitātes izpētes procesā, uzvedības rādītājiem, metodes “Arhitekts” vērtējuma (bērnam jāizveido konstrukcija no klučiem, ievērojot noteikumus).

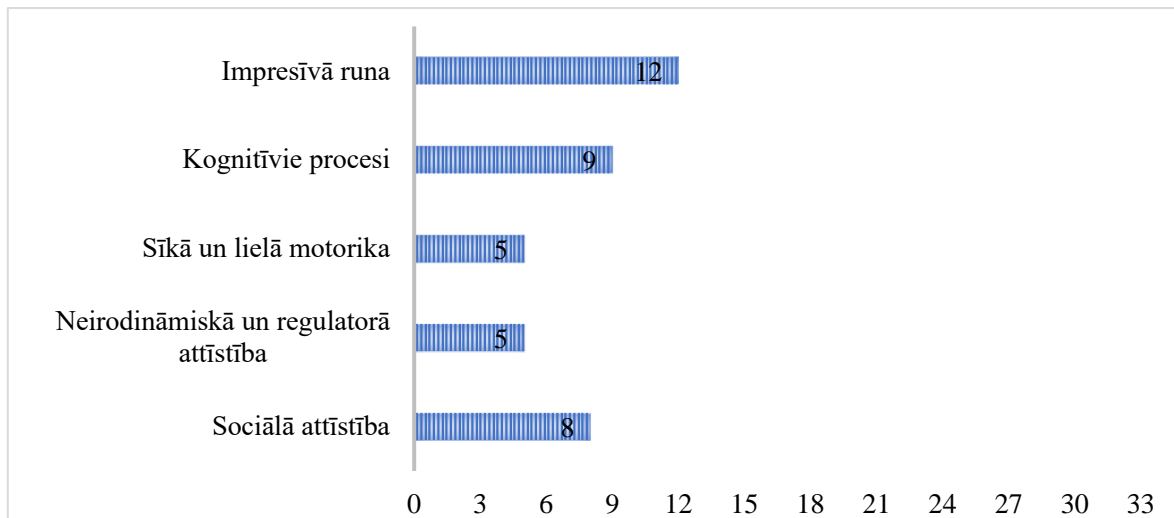
Sīkās un lielās muskulatūras attīstības līmeņa pārbaude dalās uz: lielās motorikas pārbaudi, sīkās motorikas izpēti, sukcesīvu kustību izpēti (dinamiskais praxis) un recīprokālu kustību koordināciju (tests ir veikts ar bērniem no 4 gadu vecuma).

Kognitīvie procesi sastāv no: vizuālās uztveres, akustiskās uztveres, telpiskās uztveres, impresīvās runas pārbaudes, ekspresīvās runas pārbaudes, atmiņas un intelekta izpētes.

Lai papildus izpētītu *impresīvās runas* attīstības līmeni, tika izmantots valodas sapratnes tests (Kalinka, 2013), kurā ietilpst šādi rādītāji: bērns parāda galvenās ķermeņa daļas; kombinē divus lūgumus ar vienu objektu; saprot vietniekvārdus: “mans”, “tavs”, “viņa”, “mēs”; parāda pazīstamus priekšmetus; saprot darbības vārdus; saprot izmēra atšķirības; saprot prievārdus “uz”, “zem”; sāk saprast vienības (daudz, viens); atpazīst objekta daļu; saprot, kas ir pazudis?; saprot vienkāršus nepaplašinātus teikumus.

Pārbaude tika veikta mazās apakšgrupās un individuāli, ņemot vērā katra bērna psihoemocionālo stāvokli izpētes laikā. Viens sesijas ilgums bija atkarīgs no bērna vecuma un gatavības sadarboties (minimāli 5 – 10 minūtes, maksimāli

20 minūtes). Lai iegūtu bērnu pilnu attīstības līmeņa raksturojumu, katrs bērns tika diagnosticēts vairākas reizes divu nedēļu laikā.

2.attēls. *Bērnu attīstības līmenis 2019.gada septembrī*

Figure 2 *Level of Development in Children in September 2019*

Novērtējot nerunājošo bērnu runas attīstības un runas sapratnes līmeni, kā arī psihisko procesu attīstības īpatnības, tika apzināta bērnu runas traucējuma smaguma pakāpe. Pēc pārbaudes rezultātiem visiem bērniem tika noteikts valodas sistēmas nepietiekamas attīstības (VSNA) I runas attīstības līmenis, kurš ir parādīts 2. attēlā kā vidējais rādītājs pētāmo bērnu grupā (skat. 2.attēlu). Diviem bērniem tika konstatēta dažādas pakāpes vārdzirdība, par ko ir dokumentāls apstiprinājums anamnēzē. Vienam bērnam ir dzirdes aparāts vienā ausī, otram ir dzirdes aparāti abās ausīs. Pārējiem bērniem dzirde ir saglabāta, bez traucējumiem.

Uzsākot korigējoši attīstošo darbību ar nerunājošiem bērniem, pētījuma autore kopā ar citām pirmsskolas izglītības iestādes logopēdēm izstrādāja korekcijas plānu, kurš sastāv no sešiem posmiem. Par pamatu tika ņemts Maskavas Psihoanalīzes institūta T. Vizeļas lekciju kursa “Neurologopēdija” saturs (Vizel’, 2018).

Katrā posmā ir dažādu kategoriju uzdevumi, kam tika pievērsta īpaša uzmanība korekcijas darbā (skat. 2.tabulu). Korekcijas elementu apguvei atvēlētais laiks ir norādīts procentos. Korekcijas elementu procentuālais apjoms katrā posmā bija atkarīgs no korekcijas mērķa un varēja mainīties, ņemot vērā konkrētā bērna vajadzības.

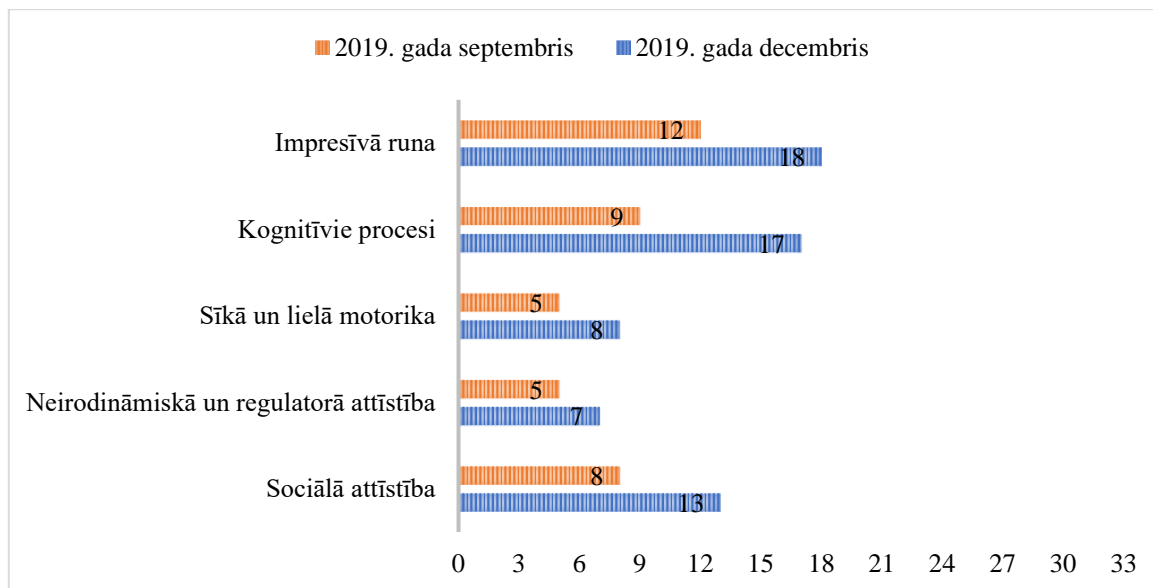
2. tabula. Logopēdiskās korekcijas posmi un elementi
Table 2 The stages and Elements of Speech Correction

Korekcijas posmi		Korekcijas elementi				
1. posms	sensorā attīstība 70%	lielā un sīkā motorika 5%	runas negatīvisma pārvarēšana 15%	dzirdes un redzes uzmanība 5%	impresīvā runa 3%	ekspresīvā runa 2%
2. posms	sensorā attīstība 35%	lielā un sīkā motorika 5%	runas negatīvisma pārvarēšana 35%	dzirdes un redzes uzmanība 15%	impresīvā runa 5%	ekspresīvā runa 5%
3. posms	sensorā attīstība 25%	lielā un sīkā motorika 5%	runas negatīvisma pārvarēšana 25%	dzirdes un redzes uzmanība 10%	impresīvā runa 10%	ekspresīvā runa 25%
4. posms	sensorā attīstība 15%	lielā un sīkā motorika 5%	runas negatīvisma pārvarēšana 20%	dzirdes un redzes uzmanība 30%	impresīvā runa 20%	ekspresīvā runa 10%
5. posms	sensorā attīstība 10%	lielā un sīkā motorika 5%	runas negatīvisma pārvarēšana 15%	dzirdes un redzes uzmanība 35%	impresīvā runa 20%	ekspresīvā runa 15%
6. posms	sensorā attīstība 5%	lielā un sīkā motorika 5%	runas negatīvisma pārvarēšana 10%	dzirdes un redzes uzmanība 35%	impresīvā runa 20%	ekspresīvā runa 25%

Korekcijas posmiem tika noteikts šāds iedalījums (obligātie korekcijas elementi):

- sensorā attīstība;
- lielās un sīkās motorikas attīstīšana;
- runas negatīvisma pārvarēšana;
- dzirdes un redzes uzmanības attīstīšana;
- impresīvās runas pilnveidošana;
- runas aktivitātes/ekspresīvās runas attīstīšana (skat. 2. tabulu).

Koriģējoši attīstošās darbības pamatā tika ievērotas bērna runas attīstības īpatnības un noteiktas bērna stiprās puses, kas palīdzēja sekmīgi apgūt jaunas prasmes. Katru nedēļu bērni apmeklēja 5 nodarbības apakšgrupās pa 15 – 20 minūtēm, kā arī individuālās nodarbības divas līdz trīs reizes nedēļā pa 10 – 15 minūtēm. Pēc logopēdiskās korekcijas visiem bērniem tika novērota pozitīva dinamika ne tikai runas attīstībā, bet arī citās attīstības jomās (skat. 3. attēlu). Attēlā tiek norādīts vidējais rādītājs pētāmo bērnu grupā. Rezultāti liecina, ka 26 bērniem pētījuma beigās ir noteikts VSNA II runas attīstības līmenis, 4 bērniem runas attīstības līmenis tika nedaudz uzlabots objektīvu iemeslu dēļ – bērni apmeklēja nodarbības neregulāri.

3.attēls. *Bērnu attīstības līmeņa salīdzinājums 2019.gada septembrī un decembrī*
 Figure 3 *The Comparison of the Level of Development in Children in September and December 2019*

Paredzamajā rezultātā pētījumā iesaistītajiem bērniem tika pārvarēts runas negatīvisms, radīta nepieciešamība un iespēja komunicēt verbāli, un bērnu ikdienā tika ieviestas jaunas iemaņas.

Secinājumi Conclusions

Veiktā pētījuma dati liecina, ka savlaicīga runas traucējumu noteikšana un profesionālās palīdzības saņemšana ir efektīvs un veiksmīgs veids, kas bērnam sniedz iespēju bērnam pārvarēt runas traucējumu un pilnvērtīgi attīstīties.

Lai nerunājošam bērnam logopēdiskais korekcijas darbs būtu rezultatīvs, speciālistam jāņem vērā, ka:

- korekcijas darbs tiek balstīts uz zinātniski pamatotām un apstiprinātām metodēm;
- korekcijas darbā logopēds pamatojas uz bērnam jau esošajām prasmēm;
- pozitīvā runas attīstības dinamika var būt novērota, ja korekcijas paņēmieni atbilst bērna vecumam un runas attīstības līmenim;
- logopēdiskais korekcijas darbs tiek veikts tā, lai novērstu vai maksimāli mazinātu runas traucējumu pirmsskolas vecumā;
- tikai kompleksa iedarbība var sniegt optimālus rezultātus runas traucējumu korekcijā.

Summary

The speech of a child develops gradually, starting from birth. With the growing need to communicate, to interact verbally with other people, to be understood, the quality of speech is changing, depending on the physical, mental and emotional development of the child. Up to the age of 3–4 years, the child is learning the rules of the native language.

But there are children who until four years of age are not able to learn their native language to the level that they would be able to speak clearly. These children are very different; they not only have disorders of speech and language, but there can also be other developmental disorders that impact speech development, which are hard to determine without additional diagnostics. In such cases, children need the help of a speech therapist who can determine the speech therapy conclusion and choose the methods of correction to eliminate or reduce the speech disorders according to the abilities and level of development of the child. To start the corrective-developing activity with non-verbal children, the level of development of speech and language was tested, the development level of impressive and expressive speech was determined, psycho-motoric and cognitive development and sensory abilities were checked using the neuro-psychological diagnostic method and the Test of understanding of language.

Thirty-one non-verbal child in the age of 3–4 years from special X pre-school institution for children with speech and language disorders were involved in this research. The research took place from September until December of 2019.

After the research it was determined that all children are inactive in verbal communication – they lack the motivation to communicate with others; the conception of the meaning of surrounding objects and phenomena has not been created; the means of communication are limited, the communicative function of the speech is inactive; the sensory-motoric level of speech is insufficiently developed. It was established that two children have different levels of hearing loss. For other children, hearing is retained without disorders.

As a base for the corrective-developing activity, the special characteristics of speech development were observed and the strengths of a child were determined to help the children to obtain new skills. The correction activities consist of several stages (6), and as a result, children learn the skills of verbal communication and according to their abilities, use this type of communication in their daily life. The gross and fine motor skills of the child are developed, the sensory development is improved. In this stage of correction, the speech therapist communicates with the non-verbal child using gestures, mimic and minimal vocalization, paying more attention to the tactile feel that serves as a bridge connecting existing abilities with the new skills. When the negativity regarding speech has been overcome and the alertness of the hearing and seeing is sufficiently developed, the speech therapist works with the creation of impressive speech and improvement of speech activity.

Conclusions

During the course of correction, the speech therapist is using the existing abilities of the child as a foundation.

Positive dynamics of speech development can be observed if correction methods correspond to the age of a child and the level of speech development.

The corrective work by speech therapy is done in a way that the speech disorder in pre-school age is eliminated or minimized.

The only complex impact can bring optimal results in the correction of speech disorders.

Literatūra References

- Cartmill, E. A., Hunsicker, D., and Goldin-Meadow, S. (2014). Pointing and naming are not redundant: children use gesture to modify nouns before they modify nouns in speech. *Dev. Psychol.*, 50, 1660–1666. DOI: 10.1037/a0036003
- Centrālā statistikas pārvalde. (2020). *Bērni Latvijā. Statistisko datu krājums*. Retrieved from https://www.csb.gov.lv/sites/default/files/publication/2019-08/Nr_6_Berni_Latvija_2019_%2819_00%29_LV_EN_2.pdf
- Centrālā statistikas pārvalde. (2020). *Bērni Latvijā. Statistisko datu krājums*. Retrieved from https://www.csb.gov.lv/sites/default/files/publication/2020-07/Nr_06_Berni_Latvija_2020_%2820_00%29_LV_EN.pdf
- Eriksson, F. (2018). *Gesture-Speech Combinations in Child Language: Form, Function, and How They Relate to Language Acquisition*. Stockholm: Stockholm University.
- Evans, J. L. (2007). *The emergence of language: A dynamical systems account*. In E. Hoff & M. Shatz (Eds.) *Blackwell handbook of language development*. Oxford, UK: Blackwell.
- Ewig, R., Callow, J. & Rushton, K. (2016). *Language and Literacy Development in Early Childhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gajazova, G. A., Sultanova, R. M., Shavaliyeva, I. (2014). *Osobennosti razvitiya doshkol'nikov s ONR*. Iz: Logoped. Moskva: “PIK “Idel-Press”.
- Gillen, J. (2003). *The Language of Children*. London and New York: Routledge. Taylor & Francis Group.
- Glozman, Zh. M., Potanina, A. Ju., Soboleva, A. N. (2008). *Nejropsihologicheskaja diagnostika v doshkol'nom vozraste. 2 – e izdaniye*. Sankt-Peterburg: Piter.
- Hoff, E. (2009). *Language Development*. New York: Wiley.
- Kalinka, D. (2013). Valodas sapratnes tests. Tests bērniem no 3 līdz 5 gadu vecumam. Rīga: VISC.
- Kornev, A. N. (2006). *Osnovy logopatologii detskogo vozrasta: klinicheskie i psihologicheskie aspekty*. Sankt-Peterburg: Rech'.
- Krauze, E. (2012). *Logopedija*. Logopedicheskie zanjatiya s det'mi rannego i srednego vozrasta. Moskva: Korona – Print.
- Lūse, J., Miltiņa, I., Tūbele, S. (2012). *Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: RaKa.
- Lūke, C., Ritterfeld, U., Grimminger, A., Rohlfing, K. J., Liszkowski, U. (2020). Integrated Communication System: Gesture and Language Acquisition in Typically Children and Children With LD and DLD. *Frontiers in psychology*, 01 February 2020, Vol.11. DOI: 10.3389/fpsyg.2020.00118
- Markus, D. (2003). *Bērna valoda: no pirmā kļiedziņa līdz pasakai*. Rīga: Rasa ABC.
- Miltiņa, I. (2008). *Skolotāja-logopēda darba mape*. Rīga: RaKa.
- Nishheva, N. V. (2009). *Sistema korrekcionnoj raboty v logopedicheskoy gruppe dlja detej s obshhim nedorazvitiem rechi*. Moskva: Detstvo-Press.
- Rohlfing, K. J. (2019). “Learning language from the use of gestures,” in *International Handbook of Language Acquisition*, eds J. S. Horst, and J. von Koss Torkildsen, (New York, NY: Routledge), 213–233. DOI: 10.4324/9781315110622-12
- Rowe, M. L., Özçaliskan, S., and Goldin-Meadow, S. (2008). Learning words by hand: gesture's role in predicting vocabulary development. *First Lang*, 28, 182–199. DOI: 10.1177/0142723707088310
- Tūbele, S. (2019). *Valodas traucējumu novērtēšana*. Rīga: RaKa.

Anoško, 2021. *Logopēdiskās korekcijas paņēmieni verbālās komunikācijas veidošanai nerunājošiem bērniem pirmsskolas vecumā*

Tūbele, S., Lūse, J. (2012). *Ja skolēns raksta nepareizi*. Rīga: RaKa.

Vizel', T. G. (2018). *Nejrologopedija. Avtorskaja programma Vizel' T. G. Povyszenie kvalifikacii*. Moskvskij Institut Psihoanaliza. Retrieved from http://inpsycho.ru/edu_all/edu_add/defektologiya_/nejrologopedia/about

Vizel', T. G. (2005). *Osnovy nejropsihologii*. Uchebnik dlja studentov defektologicheskikh i psihologicheskikh fakul'tetov vuzov / T. G. Vizel'. Moskva: AST: Astrel': Tranzitkniga.

Vizel', T. G. (2016). *Rebenok i ego razvitie*. Moskva: V. Sekachev

Volkova, L. S. (2009). *Logopedija*. pod red. L.S.Volkovoj. Moskva: Vlados.

Zhukova, N. S., Mastjukova, E. M., Filicheva T. B. (2011). *Logopedija. Preodolenie obshhego nedorazvitija rechi u doshkol'nikov*. Moskva: ARLTD.